

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Філософський факультет

Кафедра політології

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи бакалавра

на тему **“Міграційна криза в Європі: вплив біженців на міжнародну політику та внутрішню стабільність ЄС”**

Виконала: здобувачка вищої освіти

4 курсу групи ОП-41 денного

відділення напряму підготовки 05 - "Соціальні та

поведінкові науки"

спеціальності 052

«Політологія» ОПП

«Політичні технології та

аналіз політики»

Примакова Валентина

Олегівна Керівник: професор, д.

політ. н. Шаповаленко Марина

Володимирівна

Рецензент: д. іст.н., завідувач кафедри світової політики, дипломатії та

туристичного бізнесу

Парфіненко Анатолій

Юрійович

Харків 2025

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
Філософський факультет
Кафедра політології

Спеціальність 052 Політологія

Освітньо-професійна програма «Політичні технології та аналіз політик»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри

О.А. ФІСУН

(підпис)

(ініціали, прізвище)

«____» _____ 20 ____ року

ЗАВДАННЯ

На кваліфікаційну роботу бакалавра

Примакової Валентини Олегівни

(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема роботи: «Міграційна криза в Європі: вплив біженців на міжнародну політику та внутрішню стабільність ЄС»

керівник роботи Шаповаленко Марина Володимирівна, д. політ. н., проф.
кафедри політології

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від «22» березня 2024 року № 3801-5/795

2. Строк подання студентом роботи 30.04.2025

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Розкрити причини виникнення та етапи розвитку міграційної кризи в Європі.
2. Проаналізувати політичні, соціальні та економічні наслідки напливу біженців для країн ЄС.
3. Визначити позиції та реакції основних держав-членів ЄС щодо розподілу мігрантів і спільної відповідальності.
4. Оцінити вплив кризи на зовнішню політику ЄС, зокрема на відносини з країнами транзиту та походження мігрантів.
5. Вивчити зміни у внутрішній політичній ситуації країн ЄС, зокрема зростання підтримки популістських та праворадикальних партій.
6. Запропонувати рекомендації щодо удосконалення міграційної політики ЄС в умовах сучасних викликів.

4. План роботи

№ з/п	Назва етапу роботи	Термін виконання етапу
1	Вибір теми, погодження з науковим керівником	30.09.2024 – 11.10.2024
2	Розробка структури дипломної роботи, затвердження плану	14.10.2024 – 25.10.2024
3	Збір та опрацювання джерельної бази	28.10.2024 – 22.11.2024
4	Написання першого розділу (теоретична частина)	25.11.2024 – 20.12.2024
5	Написання другого розділу (аналітична частина)	08.01.2025 – 31.01.2025
6	Написання третього розділу (практичні аспекти, правові основи, приклади)	03.02.2025 – 28.02.2025
7	Написання вступу та висновків	03.03.2025 – 14.03.2025
8	Редагування, оформлення згідно з вимогами	17.03.2025 – 04.04.2025
9	Подання готової роботи на кафедру	21.04.2025 – 25.04.2025
10	Підготовка до захисту: презентація, доповідь, відповіді на питання	28.04.2025 – 23.05.2025
11	Попередній захист на кафедрі	26.05.2025 – 27.05.2025
12	Перевірка на плагіат, внесення правок	30.05.2025
13	Захист кваліфікаційної роботи	11.06.2025

5. Дата видачі завдання: 30.09.2024

Здобувач вищої освіти _____ **В.О. Примакова**

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Керівник роботи _____ **М.В. Шаповаленко**

(підпис)

(ініціали, прізвище)

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н.
КАРАЗІНА**

**ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ БАКАЛАВРСЬКОЇ
РОБОТИ**

Направляється студентка *Примакова В.О.* до захисту бакалаврської роботи за спеціальністю 052 – політологія на тему: «*Міграційна криза в Європі: вплив біженців на міжнародну політику та внутрішню стабільність ЄС*»

Бакалаврська робота і рецензія додаються.

Декан філософського факультету _____ Карпенко І. В.

Довідка про успішність

Студентка *Примакова В.О.* за період навчання на філософському факультеті з 2021 року по 2025 рік повністю виконала навчальний план за спеціальністю з таким розподілом оцінок за національною шкалою:

відмінно – __%, добре – __%, задовільно – __%.

Фахівець 1 категорії

навчального центру організації

освітнього процесу філософського факультету _____ Рєвкова Н. Є.

Висновок керівника бакалаврської роботи

Студентка *Примакова В.О.* виконала бакалаврську роботу на тему «*Міграційна криза в Європі: вплив біженців на міжнародну політику та внутрішню стабільність ЄС*» яка присвячена аналізу впливу міграційної кризи на міжнародну політику та внутрішню стабільність Європейського Союзу.

Керівник бакалаврської роботи:

професор кафедри політології

Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна,

доктор політичних наук _____ Шаповаленко М.В.

_____20____року

Висновок кафедри про бакалаврську роботу

Бакалаврська робота розглянута. Студентка *Примакова В.О.* допускається до захисту роботи в Екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри політології _____

Фісун О.А.

_____20____року

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Міграційна ситуація у Європі та її вплив на міжнародні відносини	
1.1. Міграційна ситуація у Європі.....	5
1.2. Вплив міграційної кризи на міжнародні відносини.....	14
Розділ 2. Реакція Європейського союзу на міграційну кризу: інституційні зміни та внутрішньополітичні наслідки	
2.1. Політика ЄС після міграційної кризи.....	20
2.2. Вплив міграційної кризи на внутрішню політичну динаміку ЄС.....	22
Розділ 3. Правові засади міграційної політики європейських країн та їх дії щодо врегулювання кризи	
3.1. Правові засади міграційної політики європейських країн.....	24
3.2. Дії європейських країн щодо врегулювання кризи.....	29
3.3. Українські біженці в Європейському Союзі: виклики та механізми реагування...38	
Висновок.....	39
Список літератури.....	42

Вступ

У ХХІ столітті світ дедалі частіше стикається з масштабними міграційними процесами, які стали наслідком глобалізації, регіональних конфліктів, економічної нерівності, змін клімату та політичних репресій. Одним із найгостріших викликів для Європейського Союзу стала міграційна криза, яка досягла свого піку у 2015–2016 роках, коли мільйони біженців і мігрантів прибули до Європи, рятуючись від війни, нестабільності та злиднів, зокрема з Сирії, Афганістану, Іраку, Північної Африки.

Ця криза не лише змінила демографічну ситуацію в окремих державах-членах ЄС, але й поставила під сумнів ефективність існуючих механізмів спільної міграційної політики, виявила розбіжності між країнами-членами щодо квот на прийом біженців та породила хвилю популізму, ксенофобії й політичної поляризації. Міграційне питання стало важливим фактором у внутрішній політиці держав-членів, а також у зовнішніх відносинах ЄС, зокрема у взаємодії з Туреччиною, країнами Північної Африки та Близького Сходу. У контексті поточних подій актуальність теми міграції набуває ще більшого значення у зв'язку з повномасштабною війною в Україні, яка розпочалася у 2022 році. Цей конфлікт спричинив один з найбільших міграційних потоків у Європі з часів Другої світової війни. За офіційними даними Європейської Комісії, понад 4 мільйони громадян України отримали тимчасовий захист у країнах-членах ЄС, що стало новим викликом для європейської міграційної політики та підтвердженням необхідності її подальшої адаптації до кризових ситуацій. (European Commission, 8)

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю комплексного аналізу наслідків міграційної кризи для європейського регіону, оцінки її впливу на стабільність, безпеку та цілісність Європейського Союзу як політичного утворення. Розуміння цього феномену є важливим для формування ефективної та збалансованої політики щодо біженців, а також для збереження основоположних європейських цінностей — солідарності, прав людини та верховенства права.

Мета цієї роботи полягає у дослідженні впливу міграційної кризи на міжнародну політику Європейського Союзу та його внутрішню стабільність, а також у виявленні

основних викликів і перспектив у сфері міграційного управління на європейському рівні.

Об'єкт дослідження — міграційна політика Європейського Союзу в умовах кризи, спричиненої масовим притоком біженців.

Предмет дослідження — вплив міграційної кризи на міжнародну політику ЄС, взаємини з третіми країнами та внутрішню політичну стабільність держав-членів Союзу.

Мета дослідження — проаналізувати наслідки міграційної кризи для внутрішньої стабільності та міжнародної політики Європейського Союзу, а також виявити основні тенденції, виклики та можливі шляхи адаптації міграційної політики до нових реалій.

Завдання дослідження:

1. Розкрити причини виникнення та етапи розвитку міграційної кризи в Європі.
2. Проаналізувати політичні, соціальні та економічні наслідки напливу біженців для країн ЄС.
3. Визначити позиції та реакції основних держав-членів ЄС щодо розподілу мігрантів і спільної відповідальності.
4. Оцінити вплив кризи на зовнішню політику ЄС, зокрема на відносини з країнами транзиту та походження мігрантів.
5. Вивчити зміни у внутрішній політичній ситуації країн ЄС, зокрема зростання підтримки популістських та праворадикальних партій.
6. Запропонувати рекомендації щодо удосконалення міграційної політики ЄС в умовах сучасних викликів.

РОЗДІЛ 1. МІГРАЦІЙНА СИТУАЦІЯ У ЄВРОПІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

1.1. Міграційна ситуація в Європі

Сьогодні населення Європейського союзу становить 449,3 млн. осіб, 44,7 млн. яких є громадянами країн, що не входять до ЄС (15). Основним центром тяжіння міграційних потоків у Європі залишається Німеччина (12,1 мільйона), Іспанія (6,5 мільйона), Франція (6,0 мільйона) та Італія (5,3 мільйона). Іноземці в цих 4 країнах ЄС разом становили 69,5% від загальної кількості іноземців, які проживали в ЄС, тоді як ті ж 4 країни ЄС мали 57,8% частки населення ЄС(15).

За 1960 – 2016 роки населення ЄС збільшилося з 406,7 до 510 мільйонів. 1 січня 2016 року населення ЄС становило 510 мільйонів осіб, тим самим збільшившись на 1,8 млн. порівняно з попереднім роком.(Fertility statistics, 10) Однак уперше за 55 років кількість смертей перевищила народжуваність, що призвело до зниження природного рівня населення. Таким чином, збільшення кількості населення ЄС відбулося виключно завдяки міграційному приросту. У 2015 році міграційний приріст склав 1,9 млн. осіб, що стало найбільшим збільшенням з 1961 року. (18)

З 80-х років 20 століття простежуються такі тенденції: значне зростання чистої міграції, зменшення кількості народжуваності та зростання смертності населення. Таким чином, можна сміливо стверджувати, що міграційний приріст є основним чинником зміни чисельності населення європейських країн.

Роль міграції у зміну чисельності населення Євросоюзу в майбутньому може лише зрости. За даними Євростату, кількість населення Європейського союзу за збереження міграційного приросту почне скорочуватися через кілька десятиліть, тоді як за повної відсутності міграційного приросту населення почне скорочуватися вже найближчими роками (People in the EU, 17).

Крім цього, слід зазначити ще раз, що для європейських країн характерне швидке старіння населення. За прогнозом на 2060 рік кількість працездатного населення скоротиться на 9%, тоді як кількість людей похилого віку збільшиться на 17%. Також через наявність сприятливих життєвих умов, політичної та економічної стабільності в

регіоні тривалість життя в Європі збільшується, що характерно для всіх розвинених країн. Вважається, що до 2060 року середня тривалість життя у Європі становитиме 84,7. Таким чином, до 2060 на кожну людину віком старше 65 років буде припадати двоє, що знаходяться у віковій групі від 15 до 64 (People in the EU, 17).

Європа є континентом, що пропонує можливості для стабільного життя, але численність населення старіє і не збільшується в кількості. На відміну від європейських країн, населення Африки, Близького Сходу та Південної Азії значно молодше, бідніше та збільшується з великою швидкістю. В даний час населення ЄС становить приблизно 7% від чисельності світового населення, тоді як тільки в Африці вже проживає понад 1 мільярд людей, а згідно з оцінками ООН, до 2050 року кількість населення африканських країн наблизиться до 2,5 млрд. (16). У зв'язку з цим зовсім не дивно, що саме міграційний приріст є основним фактором, який забезпечує зростання населення європейських країн. Основним видом міграції щодо Європейського Союзу є трудова міграція. Рекомендації ООН 1998 визначають трудових мігрантів як «іноземців, допущених у країну державою, що приймає, з конкретною метою займатися економічною діяльністю, що оплачується з джерел, що перебувають у приймаючій країні» (1). У 2014 році 29,2% громадян третіх країн мігрували до Європи з метою працевлаштування. Говорячи про країни походження трудових мігрантів, слід зазначити, що це здебільшого громадяни Алжиру, Марокко, Тунісу, Китаю, Іраку, Ірану, Туреччини, Пакистану, Індії, деяких країн Латинської Америки. Саме громадяни Марокко, Туреччини, Індії та Еквадору лідирують серед інших країн походження мігрантів, які отримали громадянство однієї з країн ЄС. Трудова міграція, залишаючись одним із найважливіших каналів припливу іноземних громадян до країн ЄС, має як легальний, так і нелегальний характер. (20)

Крім цього, 6,6% іноземних громадян приїжджають до ЄС в освітніх цілях, у той час як 5% прибулих іноземних громадян потребують міжнародного захисту та притулку. (15) В даний час Європейський Союз щорічно приймає величезну кількість громадян третіх країн, які приїжджають до держав-членів ЄС, з різними цілями та на різний термін. Незважаючи на це, з 2015 року сталося багаторазове збільшення кількості мігрантів, які прибувають до Європейського Союзу. Безпрецедентна кількість мігрантів перетнула

кордони Європи, поставивши під загрозу загальну міграційну політику ЄС, безпеку та стабільність держав-членів, а також існування Союзу загалом.

За даними Міжнародної організації з міграції, у 2015 році до Європи прибуло близько півтора мільйона мігрантів. Однак МОМ не враховує тих громадян третіх країн, які потрапили до ЄС «непоміченими». Європейське агентство FRONTEX надало відомості про те, що кордони ЄС у 2015 році перетнули близько 1 800 000 осіб. Щоб правильно оцінити ситуацію, необхідно зазначити, що у 2014 році кількість мігрантів, які прибули до Європи, становила 283 532 особи, що на той момент також видавалося величезною кількістю порівняно з даними 2013 року.

Переважну кількість мігрантів становлять «особи, які потребують міжнародного захисту». Насамперед це вимушені мігранти, які залишили регіони, що відрізняються вкрай нестабільною військовополітичною обстановкою, включаючи Афганістан, Ірак, Сирію, де йде громадянська війна, також Еритрею, країну з жорстким диктаторським режимом та Нігерію. Однак, крім осіб, які шукають притулок, до Європи прагнуть і економічні мігранти з різних країн усього світу, у свою чергу, вони не подають прохання про надання притулку і залишаються на території європейських країн нелегально.

У 2015 році було подано 1321600 прохань про надання притулку у тій чи іншій країні ЄС. Серед них 368 400 прохань подано громадянами Сирії, 181 360 – Афганістану та 124 905 – Іраку. Також статус біженця прагнули отримати мешканці Косова, Албанії, Пакистану, Еритреї, Нігерії, Ірану та інших країн.

Найбільшу кількість прохань отримала Німеччина (441800), Угорщина (174400), Швеція (156100), Австрія (85500), Італія (83200) і Франція (70600) Держави-члени ЄС надали захист 33 біженця, 18% субсидіарний захист та 8% отримали дозвіл залишитися з гуманітарних причин До кінця 2015 року 922 800 заяв перебували у розгляді відповідальними державами-членами ЄС.

Очевидно, що основний потік мігрантів спрямований до центру Європи, а саме до Німеччини, Швеції, Австрії, країн з найбільш сприятливими соціальними умовами, які надаються особам, які шукають притулку і згодом уже самим біженцям. Таким чином, країни, які формують зовнішні кордони ЄС, такі як Італія, Іспанія, Угорщина, Греція є

транзитними країнами. Країни Східної Європи також зовсім не залучають мігрантів, у зв'язку з цим, багато хто з них прагнуть не виявитися зареєстрованими в прикордонних країнах ЄС, інакше вони відразу стають суб'єктом Дублінської угоди про країну першого в'їзду і зобов'язані подати прохання про притулок саме в цій державі, проте це не задовольняє інтереси мігрантів. Проте велике навантаження щодо прийняття міграційних потоків лягає якраз на прикордонні країни ЄС.

Необхідно відзначити, що однією з відмінних рис сформованої міграційної ситуації є злиття кількох потоків міграції, а саме легальної, нелегальної економічної та міграції осіб, які потребують міжнародного захисту, тобто біженців.

Безперечно, однією з головних причин різкого збільшення міграційних потоків стало загострення громадянської війни у Сирії. Антиурядові виступи, що розпочалися на хвилі Арабської весни 2011 року, призвели до повномасштабного збройного конфлікту. Спроби врегулювання конфлікту мирними засобами не мали успіху. На сьогоднішній день близько 5 мільйонів жителів Сирії були змушені залишити свої будинки. Спочатку такі країни як Туреччина, Ліван та Йорданія, приймали біженців із Сирії, але в міру посилення збройного конфлікту, кількість біженців продовжувала збільшуватися, у зв'язку з цим сусідні країни не могли приймати людей, які втекли від громадянської війни. За словами верховного комісара ООН у справах біженців Антоніу Гутерреша:

«Різке зростання кількості сирійських біженців, які приїжджають до Європи, викликані двома факторами: перший фактор – це втрата віри сирійського народу у можливість політичного врегулювання конфлікту. Другий чинник полягає у виснаженні ресурсів тих, хто вже залишив своє місце проживання та кілька років живе у вигнанні». Також через погіршення фінансування таборів для біженців у вищезгаданих країнах умови проживання змінилися не найкращим чином. Крім сирійців, до міграційного потоку до Європи приєдналися й біженці з Афганістану, Іраку, Лівії. Всі вони втекли від безперервних збройних конфліктів у цих країнах.

Важливою причиною погіршення міграційної ситуації можна назвати вільний та простий спосіб потрапити до країн Європи. З напрямів міграційного потоку мігранти віддають перевагу таким маршрутам. З Туреччини переважно сирійські та афганські мігранти

прямують до Греції, звідки вони прямують до Угорщини. На цей маршрут у 2015 році припало 57% біженців. Другий напрямок — через Італію (39,5%) до Європи прибувають біженці з Еритреї, Нігерії, Сомалі та інших африканських республік. Ще невеликий потік біженців досягає іспанських берегів – це сирійці та мешканці африканських республік. Нині більшість мігрантів прагнуть потрапити саме до Греції. Це насамперед пов'язано з грецькою обмеженою інфраструктурою, яка має в своєму розпорядженні не більше 2 тис. місць для мігрантів. У зв'язку з цим мігранти просуваються далі, до Македонії, Сербії та Угорщини. Цей маршрут вважається найбільш безпечним у порівнянні з маршрутом, який веде з Лівії до Італії. Крім цього, уряд Македонії стимулював міграційний потік своїм рішенням про видачу триденних віз для біженців, що дозволило перетинати країну у напрямку ЄС без реєстрації. Однак мігрантам бажаючим потрапити до Європи досить складно досягти цієї мети самотійно. У зв'язку з чим вони користуються послугами осіб, які займаються незаконним перевезенням мігрантів. За даними Європолу, 90% мігрантів потрапляють на територію ЄС за допомогою контрабандистів. Нелегальне перевезення мігрантів є прибутковою статтею контрабандистів. За різними даними, перевезення до Європи коштує від кількох сотень до кількох тисяч євро. При цьому мігрантів перевозять на старих переповнених суднах, які часто зазнають лиха. Згідно з МОМ у 2015 році в Середземному морі загинули близько трьох тисяч мігрантів.

Не можна не відзначити фактор, який діяв не один рік і з кожним разом виявлявся дедалі сильніше – сталося накопичення критичної маси мігрантів із Північної та Екваторіальної Африки в Європі. Так, нові мігранти прагнуть потрапити в конкретну європейську країну, де вже знаходяться їх родичі, що раніше іммігрували, що так чи інакше полегшує переїзд. Як стверджує багато політологи, більша частина таких мігрантів, які перебувають у Європі, не є біженцями без засобів для існування, вони не тікають із зон збройних конфліктів, а просто залишають регіон, де відсутні будь-які економічні перспективи.

Зважаючи на згадані вище причини, 2015 рік виявився рекордним для європейських країн за кількістю мігрантів, серед яких, як уже було сказано, і легальні мігранти, і нелегальні економічні мігранти, і особи, які потребують міжнародного захисту.

Однак не варто забувати, що зараз, згідно з даними ООН, 86% біженців проживає не Європі, а в країнах, що розвиваються. Із 5 мільйонів сирійських біженців лише 884 461 тис. людей отримали притулок у Європі. Безсумнівно, європейські країни зіткнулися з надзвичайно потужним припливом мігрантів, за короткий термін, але головна причина кризи полягає в тому, що міграційна політика Євросоюзу виявилася вкрай не ефективною, у зв'язку з цим ЄС відчував і продовжує відчувати серйозні труднощі щодо врегулювання ситуації.

Залучення значної кількості прикордонних, центральних та східноєвропейських країн зробило проблему спільною для всіх держав членів Європейського союзу. Кожна європейська країна не могла самотійно вирішити проблеми, пов'язані з міграцією, як це було, наприклад, коли на початку 2000-х років Іспанія зіткнулася великою притокою західноафриканських мігрантів. Тоді уряд Іспанії вирішив проблему шляхом двосторонніх переговорів із африканськими країнами, які залишали мігранти. Однак у 2015 році зусиль окремих країн було недостатньо, але, як виявилось, домовитися про спільні дії було дуже складно. Євросоюзу була необхідна єдина концепція щодо прийому та розселення біженців країнами ЄС, якої до подій 2015 року не існувало.

Слід зазначити, що економічно Європейський Союз був готовий до міграційному припливу такого масштабу. По-перше, бюджети європейських країн не мали на увазі витрат на утримання мігрантів, що прибуло. По-друге, на відміну від Туреччини, Лівії та Йорданії, де, зважаючи на теплий клімат, для розміщення біженців можна обійтися будівництвом наметових таборів, холодніший клімат, характерний для країн Євросоюзу, мав на увазі розміщення в опалюваних житлових приміщеннях. Що також було ускладнене через відсутність належного фінансування.

Крім цього, принцип, що лежить в основі Дублінської угоди, (згідно з яким клопотання про надання статусу біженця розглядає перша країна, на територію якої в'їхав мігрант) виявився нежиттєздатним в умовах масового припливу мігрантів, тому надмірне навантаження лягло на прикордонні держави ЄС.

У 2015 році 885 000 мігрантів використали Східно-Середземноморський маршрут, щоб потрапити на територію ЄС. Маршрут бере початок у Туреччині, звідки мігранти

прибувають до Греції. Як уже говорилося вище, Греція має обмежену інфраструктуру і може прийняти не більше ніж 2 тис. мігрантів. Крім цього, соціальні преференції, які надає Греція, суттєво відрізняються від тих, які можуть отримати мігранти в країнах Західної Європи. У зв'язку з цим Греція розглядається мігрантами виключно транзитною країною. Необхідно відзначити, що Греція є прикордонною країною Шенгенського простору, що накладає на неї зобов'язання щодо захисту зовнішнього кордону. Однак влада Греції виявилася не здатною забезпечити належний захист і контроль міграційних потоків, оскільки кількість мігрантів, що прибули, збільшилася в 51 раз у порівнянні з попереднім роком. Рекордна кількість мігрантів, які прибули до Греції, не могла не позначитися на кількості мігрантів, які продовжують свою подорож до інших країн, використовуючи Західно-Балканський маршрут (з Греції через Македонію, та Сербію, а потім в Угорщину та Хорватію і далі до країн Західної Європи). Це призвело до безпрецедентної кількості мігрантів, які намагаються знову потрапити до ЄС через кордон Угорщини з Сербією. Слід зазначити, що Угорщина також є прикордонним державою і також має забезпечувати захист зовнішніх кордонів Шенгенського простору. Згідно з Шенгенським кодексом, у виняткових випадках, зокрема, коли одна з держав не в змозі забезпечити охорону ділянки спільного кордону ЄС, держави-члени можуть відновити контроль на внутрішніх кордонах. Контроль може бути введений на шість місяців із продовженням до двох років. Керуючись цим становищем, Німеччиною було закрито кордон з Австрією, у свою чергу, Австрія відновила контроль з Італією, Словаччиною та Словенією. Словенія закрила кордон із Угорщиною. Швеція відновила контроль із Данією. Норвегія обмежила поромне сполучення. Франція та Мальта з міркувань національної безпеки повністю закрили свої кордони. Усі країни, які відновили контроль на внутрішніх кордонах, за винятком Франції, прагнули не так зменшити кількість поданих прохань про притулок, як перекрити транзит мігрантів через свою територію. Що стосується Франції, то рішення відновити прикордонний контроль було ухвалено у зв'язку з терористичним актом, який відбувся в Парижі у листопаді 2015 року і став найбільшим терактом в історії Франції. Багато європейських держав висловили свої побоювання з приводу того, що під виглядом

осіб, які потребують міжнародного захисту, до Європи також прибувають і терористи. Приймаючи великий потік мігрантів, які прямують до Європи з Сирії та інших гарячих точок Близького Сходу, європейські країни не мають належної кількості часу та ресурсів, щоб вивчити минуле мігрантів. Проте, не всі з тих, хто мігрувати до Євросоюзу, прямують до Європи з метою отримання міжнародного захисту. Терористичні акти у Франції та Бельгії (на початку 2016 року) показали, що радикальні ісламісти використовують міграційні канали для впровадження своїх бойовиків у європейські країни. Масова міграція різко загострила проблему національної безпеки перед обличчям терористичних загроз. У зв'язку з цим відновлення прикордонного контролю рядом європейських країн стало спробою не лише обмежити транзит мігрантів, а й спробою забезпечити національну безпеку.

Незважаючи на це, відновлення прикордонного контролю порушило Дублінський регламент про надання міжнародного захисту, але переважно поставило під загрозу існування Шенгенського простору, простору свободи пересування, який вважається одним із головних досягнень європейської інтеграції.

У разі якщо відновлення прикордонного контролю збережеться на постійній основі і якщо кількість країн, які вирішили вдатися до цього способу стримування міграційних потоків, збільшиться, це неминуче призведе до серйозних наслідків як у політичній, так і в економічній та соціальній сферах, що, в свою чергу, торкнеться не лише ЄС загалом, а й окремих держав.

Насамперед наслідки припинення існування Шенгенського простору суттєво ускладнить мобільність громадян ЄС. Щодня 1,7 млн громадян Євросоюзу перетинають внутрішні кордони, прямуючи з дому на роботу до сусідніх країн. Відновлення прикордонного контролю призведе до втрати часу, збільшення черг на кордонах та зростання витрат пасажирів. Також можуть загостритися існуючі складнощі з наданням соціальних преференцій та оподаткуванням. У зв'язку з цим кількість учасників транскордонного співробітництва суттєво скоротиться.

Крім цього відновлення прикордонного контролю в Шенгенському просторі завдасть серйозної шкоди економіці Євросоюзу. За деякими даними, щорічні втрати держав-членів

становитимуть 5-18 млрд. євро. Також обсяг торгівлі між державами-членами ЄС знизиться на 10%. Згідно з дослідженням агентства Bertelsmann Stiftung, якщо прикордонний контроль буде відновлено на строк понад 10 років, то показники Європейського союзу можуть знизитися від 500 млрд. доларів. до 1400 трлн. євро. Вантажні перевезення зазнають найбільших збитків, їх вартість зросте на 1,7-7,5 млрд. євро. Це, перш за все, позначиться на рівні двосторонньої торгівлі між державами-членами, а також на сільському господарстві, хімічній промисловості та інших галузях. Як наслідок, конкурентоспроможність економіки Європейського союзу опиниться під загрозою. Негативний ефект, який чинитиме відновлення прикордонного контролю на економіку, торкнеться не лише європейських країн. Через тісне співробітництво Європи з Китаєм і США, економіки цих країн також зазнають негативних наслідків.

Крім того, відновлення прикордонного контролю вплине і на туризм, як внутрішній, так і зовнішній. Збільшення часу, який потребує громадян ЄС на проходження контролю, призведе до скорочення кількості поїздок та короткострокових візитів. Що стосується зовнішнього туризму, то розпад Шенгенського простору вимагатиме перегляду загальної візової політики ЄС, що призведе до втрат і в цьому секторі, які становитимуть 10-20 млрд. євро.

З політичного погляду також є свої наслідки. Право громадян свободу пересування одна із головних принципів єдиного внутрішнього ринку, тому відновлення прикордонного контролю є пряме порушення цього права. У зв'язку з цим побоювання про те, що припинення існування шенгенського простору є прямою загрозою єдиному внутрішньому ринку ЄС, і зокрема єврозоні, не можна не вважати не обґрунтованими.

За поточних умов можливість розпаду Шенгенської зони зберігається. Щоб уникнути песимістичного сценарію, необхідно подолати існуючі розбіжності між державами-членами та діяти спільно, приймаючи ефективні рішення, які збережуть досягнення європейської інтеграції.

Не можна заперечувати той факт, що міграційна ситуація, що склалася у 2015 році, стала кризовою для всього Європейського союзу. Стало очевидним, що загальна міграційна

політика у тому вигляді, в якому вона існувала, не зможе врегулювати міграційні проблеми, але й окремо європейські країни не знайдуть жодного рішення. Міграційна криза, з якою зіткнулася ЄС, потребує колективної відповіді та перегляду міграційної політики Європейського союзу.

1.2. Вплив міграційної кризи на міжнародні відносини

Міграційна криза, яка почалася в 2015 році і триває дотепер, стала серйозним викликом для Європи. За даними агентства FRONTEX, з січня 2015 року до квітня 2017 року на територію Євросоюзу незаконно прибуло 2 386 110 мігрантів (FRONTEX, 11) Кількість мігрантів, які прибули в такі короткі терміни на територію ЄС (необхідно зазначити, що з 2011 року до 2014 року в ЄС в'їхало всього 603 744 мігрантів) не могло не позначитися на внутрішньополітичній стабільності як самого ЄС, так і країн ЄС окремо.

Незважаючи на всі спроби Єврокомісії закликати країни ЄС до єдності і нагадати про їх моральний обов'язок і про те, що всі країни Євросоюзу є учасниками Женевської конвенції «Про статус біженців» 1951 та Хартії основних прав ЄС, нездатність держав ЄС домовитися одна з одною та об'єднати зусилля з метою прийняття рішень солідарності усередині ЄС.

Відсутність єдиної позиції, як і відсутність будь-яких ефективних заходів щодо врегулювання міграційної кризи, стала однією з причин виходу Великобританії зі складу Європейського союзу. 23 червня 2016 року у Великій Британії пройшов референдум про збереження країною членства в Європейському союзі, за підсумками якого за вихід з ЄС проголосувало 51, 89% британських громадян. (Alex Hunt, 2)

Міграційна проблематика не є принципово новою темою для обговорення у Великобританії. Великобританія була другою, після Німеччини, державою ЄС за кількістю іноземних громадян, що проживають. Станом на 1 січня 2016 року іноземне населення Великобританії становило 5,6 млн осіб. Говорячи про склад іноземного населення Сполученого Королівства, слід зазначити, що половина мігрантів є громадянами країн ЄС: головним чином Польщі, Румунії, Португалії, Ірландії; тоді як інша половина — це громадяни колишніх англійських колоній: Індії, Пакистану, Бангладеша, острівних країн Карибського басейну. Крім цього, у Великій Британії, в

порівнянні з іншими країнами Євросоюзу, проживає найбільша кількість мігрантів, які є громадянами інших країн ЄС (18).

Вважається, що мігранти у Великій Британії не роблять значного вкладу у зростання ВВП країни, у зв'язку з тим, що самі потребують фінансової підтримки з боку держави. Також слід зазначити, що для британського суспільства актуальна конкуренція з боку мігрантів за робочі місця, державні послуги, соціальне житло, освіту та охорону здоров'я. На думку громадян Великобританії, проблеми міграції мають вирішуватись лише на національному рівні. Крім того, постійне зростання міграції призводить до серйозних видатків бюджету на створення необхідної інфраструктури та надання мігрантам соціального забезпечення. Саме забезпечення соціальної підтримки трудових мігрантів із країн ЄС стало однією з найбільш значущих тем у рамках обговорення міграційної політики Великої Британії та членства держави у Європейському Союзі.

На додаток до вищесказаного слід звернути увагу на той факт, що сама міграційна політика Великобританії має низку специфічних рис. Насамперед це викликано природою відносин Великобританії та Європейського союзу. Великобританія займала особливу позицію від початку процесів наднаціональної інтеграції в європейському регіоні. Це було зумовлено насамперед острівним становищем країни, традиціями зовнішньої політики, імперським минулим у його економічному, ментальному, культурному та міграційних проявах. Не дивно, що особлива позиція Великобританії позначилася і на міграційній політиці держави. Наприклад, Великобританія практично не бере участі в тій частині імміграційного законодавства ЄС, яке відповідає за контроль легальної міграції, аргументуючи свою позицію тим, що британське законодавство у цій сфері краще відповідає потребам країни та діє ефективніше.

Більше того, Сполучене Королівство не є учасником Шенгенської угоди, тому шенгенське законодавство не діє на території Великобританії, зберігаючи за державою право на паспортний контроль на кордонах і ведення самостійної візової політики. Неприєднання до Шенгенського простору було викликане бажанням зберегти контроль на своїх кордонах, який для острівної держави є більш ефективним заходом у боротьбі з нелегальною міграцією.

Також Великобританія обмовила собі винятки з усіх положень розділу IV «Візи, надання притулку, імміграційна політика та інші напрями, пов'язані з вільним пересуванням людей» Амстердамського договору 1997 року, який передбачав розширення компетенції ЄС у сфері міграційної політики.

Масштаби нинішнього припливу мігрантів до Європи стали серйозною проблемою і для Великобританії, навіть незважаючи на те, що потік мігрантів, що безперервно прямує до Євросоюзу, не становить особливої загрози Великобританії у зв'язку з її острівним становищем, чого не можна сказати про Грецію, Італію та Угорщину.

У 2015 році Великобританія отримала 38 517 заяв про надання притулку. Порівняно з попереднім роком кількість заяв збільшилась на 48%. З усіх отриманих заяв було схвалено близько 17 000. У 2016 році було отримано 37 066 заяв, з яких британським урядом було схвалено 9 933. Більшість прохачів походять з Ірану, Іраку, Пакистану, Еритреї, Афганістану та Сирії.

На основі статистичних даних можна сміливо стверджувати, що в порівнянні з іншими країнами ЄС (нагадаємо, що найбільшу кількість прохань отримала Німеччина (441 800), Угорщина (174 400), Швеція (156 100), Австрія (85 500), Італія (83 270) надання статусу біженця або іншого виду гуманітарного захисту на території Великобританії не є таким критичним для країни з кількістю населення 65 341 200 осіб.

Проте, за даними британського агентства Migration Observatory, 50% населення Великобританії розглядали міграційну кризу та збільшення кількості громадян третіх країн у Великій Британії як серйозну проблему (Wilpert C, 22). Також більшість британців були готові підтримати кардинальні заходи щодо обмеження припливу біженців і політику відмови від прийому країною мігрантів за пропонованим квотами ЄС. Крім причин, про які вже було сказано, є ще один аргумент на користь британського суспільства, яке не бажає приймати нових мігрантів. У першому розділі дослідження вже порушувалося питання про демографічну проблему, яка постає перед ЄС, зокрема про швидке старіння європейського населення, зменшення кількості народжуваності та зростання смертності. Ця проблема не є характерною для британського суспільства. За даними Eurostat, Великобританія має один із найвищих рівнів фертильності серед країн

Євросоюзу. Таким чином, населення Великобританії протягом століття продовжить тільки збільшуватися, в той час як населення ЄС в цілому скорочуватиметься. (10)

Таким чином, в умовах початкої міграційної кризи питання, що існували у Великій Британії, пов'язані з міграцією, що не могло не викликати занепокоєння серед населення та думок про те, що вихід Великобританії зі складу Євросоюзу зможе вирішити проблеми міграції. Не дивно, що міграція стала каменем спотикання для британського суспільства. 23 червня 2016 року громадяни Великобританії зробили вибір на користь збереження своєї національної ідентичності, навіть незважаючи на те, що збереження останньої означало майбутнє поза Європейським Союзом.

Багато експертів побоюються, що після виходу Великобританії зі складу ЄС, за нею підуть і інші держави-учасниці, які також не поділяють позиції ЄС у сфері міграційної політики. Однак ці побоювання ймовірні для більш розвинених та фінансово-незалежних країн, таких як Франція. Що стосується країн Східної Європи, які є найбільш незгодними, то можливість їх виходу не є можливою. Незважаючи на те, що такі країни як Угорщина, Чехія, Польща вкрай негативно ставляться до всіх дій ЄС, прийнятих для врегулювання міграційної кризи, проте їхня залежність у

фінансовий план від підтримки Євросоюзу залишається досить високим, у зв'язку з цим питання виходу інших держав та складу ЄС через міграційну кризу не є актуальним для Євросоюзу зараз.

Однак не можна не звернути увагу на те, що міграційна криза є найбільшою загрозою майбутньому європейської інтеграції, оскільки збільшення міграційних потоків до країн ЄС при неефективності заходів, що вживаються, може посилювати ісламофобію, націоналізм і євроскептицизм усередині Євросоюзу. Прикордонний контроль та вимоги збереження національної ідентичності можуть призвести до розколу в ЄС. Таким чином, міграційна криза надала і продовжує прямий вплив на стан міжнародних відносин на регіональному рівні.

Говорячи про вплив міграційної кризи в глобальному плані, необхідно розглянути дію на систему міжнародного права.

Головними міжнародними нормативно-правовими актами, регулюючими питання надання притулку та статусу біженців є Женевська конвенція про статус біженців 1951 року, Нью-Йоркський протокол 1967 року, що стосується статусу біженців, а також Загальна декларація прав людини 1948 року. Кожна держава, яка підписала ці документи, має низку зобов'язань, які мають дотримуватися. У свою чергу, всі європейські держави є учасниками вищезгаданих документів. Звідси випливає, що країни Європи повинні дотримуватись зобов'язань у сфері надання притулку та статусу біженців. Однак в умовах міграційної кризи стало очевидним, що не всі держави прагнуть виконувати взяті на себе зобов'язання відповідно до міжнародних актів. Головною причиною цього є прагнення європейських країн забезпечити свою національну безпеку.

В умовах масового потоку мігрантів, у ряді європейських держав відбулося посилення міграційного законодавства, зокрема, були посилені правила подачі документів і норми поведінки для претендентів на притулок, а також порядок розгляду документів і прийняття рішення про надання статусу біженців. Однак, цей захід виявився далеко не ефективним, відповідно як і низка інших заходів, вжитих з метою врегулювання міграційної кризи. Але в даному випадку можна сказати, що права осіб, які потребують міжнародного захисту, були так чи інакше порушені. Варто додати, що це стосується тільки тих осіб, які дійсно потребують притулку, тому що в країні свого звичайного місця проживання існує реальна загроза їхньому життю.

Таким чином, можна сказати, що міграційна криза стала причиною зіткнення національних інтересів, а саме забезпечення національної безпеки з міжнародними зобов'язаннями взятими на себе державами. Недотримання міжнародних зобов'язань, що ставить під загрозу дію та політичну вагу міжнародних нормативно-правових актів не тільки, що зачіпають міграційне право, а й інші сфери міжнародних відносин, оскільки недотримання одних міжнародних документів, не може зупинити держави від недотримання інших.

Війна в Україні та пов'язаний з нею наплив біженців стали важливим фактором у формуванні нової міжнародної орієнтації ЄС. Європейський Союз не лише надав Україні політичну та військову підтримку, а й продемонстрував свою готовність діяти як

гуманітарний актор, здатний швидко організувати правовий захист для мільйонів людей. Це зміцнило позиції ЄС на міжнародній арені як актора, здатного об'єднати свої держави-члени в кризові часи, та стало основою для нового етапу співпраці з Україною на зовнішньополітичному рівні.

РОЗДІЛ 2. РЕАКЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА МІГРАЦІЙНУ КРИЗУ: ІНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ ТА ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ

2.1. Політика ЄС після міграційної кризи

Міграційна криза 2015 року стала поворотною точкою у розвитку міграційної політики Європейського союзу. Масовий приплив біженців та мігрантів, переважно з країн Близького Сходу та Північної Африки, виявив уразливість існуючої системи регулювання та розподілу міграційних потоків у рамках Шенгенської зони та системи Дублінського регламенту. У відповідь на це ЄС розпочав поетапне коригування своєї політики, спрямовану як на посилення контролю над зовнішніми кордонами, так і на ефективніший розподіл відповідальності між державами-членами.

Одним із ключових напрямів реформ стало створення Європейського агентства з охорони зовнішніх кордонів та берегової охорони (Frontex) у оновленому форматі, з розширеними повноваженнями та збільшеним бюджетом. Агентство отримало можливість оперативно спрямовувати місії до зони кризи та координувати дії країн-членів у разі масового припливу мігрантів.

Практичне випробування оновлених механізмів управління міграцією відбулося у 2022 році на тлі української кризи. ЄС вперше активував механізм тимчасового захисту, передбачений Директивою 2001/55/ЄС, що дозволило швидко надати мільйонам біженців правовий статус без необхідності складних процедур надання притулку. Це стало свідченням здатності Союзу швидко впроваджувати на практиці скоординовані реформовані підходи, включаючи дії національних парламентів, підтримку Frontex та централізоване фінансування гуманітарних інтервенцій. (7)

Також було ініційовано перегляд Дублінського регламенту. Його колишня редакція, згідно з якою країна першого в'їзду несе основну відповідальність за розгляд прохання про надання притулку, викликала гострі розбіжності та нерівномірне навантаження на південні країни ЄС. Хоча загальну згоду щодо реформи регламенту довго не вдавалося досягти, криза стимулювала більш активні переговори та пошук компромісів, включаючи пропозиції щодо квот та системи солідарного розподілу біженців.

Крім того, ЄС почав укладати угоди з третіми країнами, спрямовані на стримування міграційних потоків та повернення нелегальних мігрантів. Прикладом стала угода з Туреччиною у 2016 році, в рамках якої Анкара погодилася обмежити потік мігрантів в обмін на фінансову допомогу та політичні поступки. (14)

Поряд із цим у політичній риториці посилювався акцент на «безпеці кордонів», що позначилося на посиленні візової політики, впровадженні біометричних систем контролю та суворіших процедурах перевірки заяв про надання притулку.

Таким чином, політика ЄС після міграційної кризи зазнала значних змін, що охоплюють як інституційні реформи, так і стратегічні підходи до управління міграцією. Однак, незважаючи на вжиті заходи, питання рівномірного розподілу відповідальності, дотримання прав мігрантів та ефективності зовнішньої міграційної політики залишаються предметом дискусій.

Міграційна криза 2015 року стала одним із найзначніших випробувань для Європейського союзу за останні десятиліття. Він продемонстрував обмеженість колишніх механізмів регулювання міграції та оголив глибокі політичні, правові та інституційні протиріччя всередині ЄС. У відповідь на виклики кризи було зроблено важливі кроки щодо зміцнення зовнішніх кордонів, реформування агентства Frontex, розробки нових угод з третіми країнами та перегляду розподілу відповідальності за прийом мігрантів.

Однак разом з інституційними заходами посилювалася і внутрішня напруга між державами-членами. Зростання популярності правопопулістських партій, посилення антиміграційних настроїв та підрив довіри до інтеграційних механізмів ЄС продемонстрували, що міграція стала не лише зовнішньополітичним, а й глибоко внутрішньополітичним питанням. (9)

Таким чином, криза стала двоїстим фактором: з одного боку, вона підштовхнула ЄС до модернізації своєї міграційної політики, з іншого — виявив крихкість внутрішньосоюзної солідарності та наголосила на необхідності більш глибокої політичної консолідації. Вирішення міграційних проблем потребує не лише технічних та правових інструментів, а й консенсусу між державами-членами щодо базових.

2.2. Вплив міграційної кризи на внутрішню політичну динаміку ЄС

Міграційна криза 2015 року істотно вплинула не лише на зовнішню, а й на внутрішню політику Європейського союзу. Масова притока біженців спровокувала зростання напруженості між державами-членами, активізацію правопопулістських сил, а також викликала перегляд підходів до питань ідентичності, солідарності та розподілу відповідальності всередині ЄС.

По-перше, міграційна криза стала фактором політичної поляризації всередині Європейського Союзу. У державах Центральної та Східної Європи (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина) сформувалася стійка опозиція до політики «відчинених дверей», що проводиться рядом західноєвропейських країн, зокрема Німеччиною. Відмова від виконання загальноєвропейських рішень щодо перерозподілу біженців посилила напругу у відносинах між інститутами ЄС та національними урядами, підірвавши ідею загальноєвропейської солідарності.

По-друге, міграційна криза дала імпульс зростанню популярності правопопулістських та євроскептичних партій. Ці сили активно використовували тему міграції як інструмент мобілізації електорату, апелюючи до страхів перед «втратою національної ідентичності», зростанням злочинності та загрозою радикального ісламу. В результаті такі партії посилили свої позиції на виборах до Європарламенту у 2019 році, а також увійшли до складу правлячих коаліцій у низці країн.

Крім того, криза вплинула на суспільні настрої та внутрішній порядок денний багатьох держав ЄС. Рівень довіри до інститутів ЄС у деяких країнах знизився, а питання міграції зайняло ключові позиції у національних політичних дебатах. Це призвело до посилення націоналістичних тенденцій та посилення внутрішньої міграційної політики, включаючи скорочення соціальної допомоги для мігрантів, прискорений розгляд заяв про надання притулку та посилення контролю на внутрішніх кордонах.

Також слід зазначити, що міграційна криза поставила під сумнів ефективність системи Шенгенської угоди. У відповідь на масовий приплив мігрантів деякі країни тимчасово відновили контроль на своїх кордонах, що підірвало один із ключових принципів європейської інтеграції – свободу пересування.

Таким чином, міграційна криза стала потужним чинником трансформації внутрішнього політичного середовища ЄС. Він виявив протиріччя між країнами-членами, стимулював зростання євроскептицизму та посилив тиск на інститути ЄС у питаннях вироблення узгодженої та ефективної міграційної політики.

РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ТА ЇХ ДІЇ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ КРИЗИ

3.1. Правові засади міграційної політики європейських країн

Протягом усієї історії людства люди змінювали своє постійне місце проживання, мігруючи з одного місця до іншого. З різних причин деякі намагаються досягти європейських кордонів, при цьому використовуючи різні шляхи та маршрути, як законні так і ті, які закону суперечать. Люди ризикують своїм життям, щоб сховатися від політичних переслідувань, врятуватися від війни та бідності у безпечній Європі. Багато хто також прагне отримати знання та освіту, розпочати економічну діяльність або просто возз'єднатися зі своєю сім'єю. Міграція кожної людини приховує у собі окрему історію. Помилкові та стереотипні переконання здебільшого концентрують увагу виключно на певних типах міграційних потоків, не приділяючи належної уваги факту, що міграція є явищем, якому властива внутрішня складність і яке безпосередньо впливає на все суспільство, а також вимагає різних підходів до регулювання.

В даний час міграційні потоки набули глобального характеру, у зв'язку з цим кожна держава приділяє особливу увагу розробці та реалізації міграційної політики.

У різних джерелах наукової літератури можна знайти безліч визначень терміну міграційна політика. У вузькому значенні під міграційною політикою мається на увазі комплекс законодавчих, організаційних та інших заходів, спрямованих регулювання міграційних потоків. У широкому сенсі міграційна політика є «частиною соціальної політики держави, яка торкається питань демографічної політики, сфери праці та виробництва, забезпечення та захисту прав людини та громадянина»

У цілому ж міграційну політику можна визначити як «засновану на принципах конституційного ладу систему об'єктивно обумовлених цілей, завдань, напрямів розвитку суспільних відносин у сфері міграції, норм міграційного законодавства, а також механізмів управління державою, що реалізуються суб'єктами міграційного процесу (фізичні особи, громадські організації, державні органи) та спрямованих на переміщення осіб на території держави та (або) в окремих її регіонах, забезпечених стимулюючими та контрольними факторами.

Говорячи про міграційну політику європейських країн, необхідно відзначити її неоднорідність, оскільки європейська політика в галузі міграції є складною взаємодією міжнародного права, права Європейського союзу, а також національного права європейських держав.

Основними універсальними міжнародними принципами та нормами, що існують у галузі регулювання міграції, є наступні: право на свободу пересування та свободу вибору місця проживання; заборона висилки; неприпустимість дискримінації; сприяння возз'єднанню сімей; право на судовий захист.

Перераховані вище принципи та норми закріплені в таких універсальних міжнародних актах, як Загальна Декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966) та інших документах.

Так, у статті 13 Загальної декларації прав людини говориться, що «кожна людина має право вільного переміщення та вибору місця проживання в межах кожної держави так само, як і кожна людина має право залишити будь-яку, включаючи свою власну, та повертатися до своєї країни».

Згідно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 р. (ст. 12) «кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належить, у межах цієї території, право на вільне пересування та свободу вибору місця проживання. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений права на в'їзд у свою власну країну»

У ст. 2 Міжнародної конвенції про припинення злочину апартеїду та покарання за нього, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН (1973 р.), будь-які законодавчі заходи щодо обмеження прав на свободу пересування тих чи інших расових груп визначаються як «нелюдський акт».

Рівноправність кожної людини у свободі пересування забезпечується Міжнародною конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, прийнятої на Генеральній Асамблеї ООН 1965 року.

Крім цього, існують спеціальні норми, які регулюють права мігрантів. Їх можна знайти у спеціальних міжнародних актах, головним чином актах Міжнародної організації праці. Наприклад, Конвенція МОП № 97 про права мігрантів (1949 р.), Конвенція МОП

№ 143 про зловживання у сфері міграції та забезпечення трудящим-мігрантам рівності можливостей і звернення (1975 р.), Конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей безпосередньо права мігрантів.

Необхідно зазначити, що до міграційної політики також належать і питання щодо надання притулку та статусу біженців. Женевська конвенція 1951 року про статус біженців є спеціальним міжнародним документом, який визначає поняття «біженець» та встановлює підстави надання статусу біженця та їх правовий статус.

Таким чином, згідно з вищезазначеними міжнародними актами, проголошуються права і свободи, якими можуть користуватися мігранти, які, у свою чергу, повинні дотримуватися державами-учасницями, а також закріплюються певні механізми захисту прав мігрантів. Крім того, держави мають суверенне право на регулювання міграційних процесів, яке включає в себе протидію незаконній міграції, за умови дотримання стандартів у сфері прав людини.

Говорячи про законодавчу базу країн Європи в галузі міграційної політики, в першу чергу йдеться про право Європейського союзу і ту політику, яка проводиться безпосередньо в рамках ЄС. Міграція до європейських держав має як внутрішню, і зовнішню природу. У зв'язку з тим, що розвинені держави Європи є привабливим регіоном для різноманітних мігрантів, у Європейському союзі мігрують як усередині кордонів самого союзу, так і з-за меж Європи.

В даний час у сфері загальної міграційної політики до компетенції інститутів ЄС входять такі питання як: легальна міграція (умови в'їзду та проживання, визначення прав громадян третіх країн, які законно проживають у державах-членах), політика надання притулку, візова політика, нелегальна імміграція, а також боротьба з торгів.

Наведені вище сфери є предметом звичайної законодавчої процедури Євросоюзу. Рішення ухвалюються Радою ЄС спільно з Європейським парламентом, а саме голосування у Раді ЄС відбувається за принципом кваліфікованої більшості. Дані сфери регулюються як джерелами первинного права ЄС (Договір про ЄС; ДФЕС), і джерелами вторинного права (регламенти, директиви, рішення, рекомендації).

Говорячи про візовий контроль, слід зазначити ще раз, що в його основі лежить принцип єдиного для всіх контролю на зовнішніх кордонах Євросоюзу. У зв'язку з цим запроваджено єдину шенгенську візу, яка дозволяє громадянам третіх країн безперешкодно в'їжджати на територію ЄС та тих країн, які не є членами Євросоюзу, але застосовують «Шенгенські досягнення» повною мірою. Відповідно до Регламенту (ЄС) No 539/2001 визначається перелік країн, громадяни яких звільнені від отримання візи та країни, чиїм громадянам необхідно мати візу при перетині зовнішніх кордонів держав-членах ЄС.

Крім цього, для більш ефективного контролю та регулювання міграційних потоків Рішенням Ради 2004/512/ЄС від 8 червня 2004 року було запроваджено Візову Інформаційну Систему (ВІС). ВІС покликана сприяти боротьбі проти шахрайства з документами, проводити перевірки на пропускних пунктах на зовнішніх кордонах, сприяти поверненню нелегальних мігрантів та запобігати загрозам для внутрішньої безпеки в державах-членах ЄС.

Можна зауважити, що формування єдиної міграційної політики ЄС стало одним із найсуперечливіших напрямів європейської політики. Суперечливість пояснюється тим, що держави-члени стоять перед вибором «проводити власну політику в цій галузі, або віддавати це у відання наднаціональних органів і при цьому втрачати частину свого суверенітету». Щодо візового контролю, ця суперечність не виявляється досить яскравою, чого не можна сказати про інші сфери міграційної політики, наприклад, питання, пов'язані з наданням притулку, інтеграції мігрантів або політики, що проводиться стосовно громадян третіх країн, які перебувають на територію ЄС на довгостроковий період.

Таким чином, можна відзначити, що держави-члени ЄС орієнтовані на формування єдиної міграційної політики, яка сприяє розвитку легальної міграції та обмежує нелегальні потоки громадян із третіх країн. Також можна відзначити, що в'їзд на територію Європейського Союзу є досить спрощеним для висококваліфікованих фахівців та науковців. Крім цього, пріоритетним напрямом політики є інтеграція всіх іммігрантів, що постійно проживають, у суспільство приймаючої держави-члена

Європейського Союзу. ЄС приділяє першорядну увагу створенню єдиного правового поля щодо врегулювання питань міграції, інтеграції та етнічного різноманіття.

Регулювання у сфері міграції будується на поєднанні національних та норм, розроблених у рамках ЄС. Дотримання основних стандартів у сфері прав людини, координація співробітництва держав-членів ЄС у сфері міграції, створення наднаціональних інститутів у сфері контролю за забезпеченням та дотриманням прав мігрантів належить до компетенції Європейського Союзу.

Однак не слід вважати, що питання міграційної політики повністю передані ЄС. Держави-члени можуть удосконалювати співробітництво у сфері міграції, але це співробітництво ніяк не може перешкоджати національним урядам проводити власну державну політику щодо міграції іноземних громадян.

Той факт, що держави-члени можуть самотійно встановлювати умови поширення соціально-політичних прав на мігрантів, встановлювати квоти допуску іноземців, здійснювати контроль національних ринків праці, а також визначати політику інтеграції мігрантів, говорить про те, що на наднаціональному рівні єдина міграційна політика досі не сформована.

Особливої уваги в сучасному контексті міграційної політики Європейського Союзу заслуговує питання захисту громадян України, які були змушені покинути територію своєї держави внаслідок збройної агресії Російської Федерації у лютому 2022 року. У відповідь на безпрецедентні масштаби переміщення осіб ЄС вперше за понад двадцять років активував положення Директиви 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року, яка передбачає механізм тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб. (7).

Відповідно до Рішення Ради ЄС 2022/382 від 4 березня 2022 року, громадянам України та особам, які постійно проживають на її території, надається право на:

- на тимчасове легальне проживання на території держав-членів;
- на доступ до ринку праці;
- на медичне обслуговування та соціальну допомогу;
- на освіту для дітей;

- на возз'єднання з членами родини. (6)

Активация тимчасового захисту дозволила країнам ЄС уникнути процедур, передбачених Дублінським регламентом, та забезпечити оперативний розподіл відповідальності. Це стало прикладом політичної єдності, правової мобільності та гуманітарної солідарності Європейського Союзу. За даними Європейської Комісії, до кінця 2024 року понад 4 мільйони українців скористалися цим механізмом захисту. (9)

Справа українських біженців стала не лише гуманітарним викликом, а й каталізатором для оновлення регуляторних та інституційних інструментів у сфері міграційної політики ЄС. Вона довела, що правові механізми Європейського Союзу можуть ефективно реагувати на кризові явища сучасного глобалізованого світу, зберігаючи при цьому відданість фундаментальним європейським цінностям.

3.2. Дії європейських країн щодо врегулювання кризи

У 2015 році у Європі склалася унікальна міграційна ситуація. Цей рік став рекордним як за кількістю мігрантів, які незаконно перетнули кордони ЄС, так і за кількістю поданих у країнах ЄС заяв про притулок. Як заявив єврокомісар з питань міграції Дмитріс Аврамопулус: "Європейський союз зіткнувся з найбільшою міграційною кризою з часів Другої світової війни". Масштабна міграційна криза торкнулася багатьох країн, які опинилися на шляху у мігрантів.

Різке збільшення міграційних потоків, складність міграційної ситуації, а саме злиття кількох потоків міграції: легальної, нелегальної економічної та міграції осіб, які потребують міжнародного захисту, тобто біженців, перетворили міграційну кризу на непростий виклик для всієї Європи.

Європейська міграційна криза вимагала негайного врегулювання. Незважаючи на те, що за першу чверть 2015 року кількість осіб, які перетнули кордони ЄС, збільшилася на 228%, інститути ЄС не поспішали вживати будь-яких заходів щодо стабілізації ситуації. Важливо відзначити, що в цей час лідери європейських держав більше уваги приділяли не так кількості мігрантів, що прибувають, скільки випадкам аварії човнів і плотів, що почастішали в Середземному морі.

До квітня 2015 року Євросоюзом не було зроблено жодної спроби врегулювати міграційну ситуацію. 23 квітня 2015 року главами МЗС та МВС країн ЄС було схвалено план заходів із 10 пунктів, спрямований на врегулювання проблем нелегальної міграції у Середземному морі. План мав на увазі посилення морського та прикордонного контролю, відновлення спільних операцій Triton та Poseidon біля берегів Італії, впровадження систематичної роботи із захоплення та знищення суден, які використовують контрабандисти, а також надання пілотного проекту з переселення. Проте, згадані вище заходи були спрямовані головним чином стабілізацію ситуації у Середземноморському регіоні, тоді як усе навантаження більшою мірою лягало на Західно-Балканський маршрут і країни, які у цьому регіоні.

13 травня 2015 року Європейська комісія запропонувала «Європейський порядок денний з міграції», в якому було намічено план короткострокових та довгострокових дій Євросоюзу щодо розв'язання міграційної кризи. Порядок денний містив пропозиції щодо головних складових міграційної політики Євросоюзу: прикордонний контроль, порядок надання притулку, поводження з легальними та нелегальними мігрантами (їх повернення та видача), а також інтеграція дій країн ЄС. Дотримуючись цього курсу, з серпня по листопад 2015 року інститути Європейського союзу розробили та розпочали реалізацію низки заходів щодо врегулювання кризи.

Першим практичним кроком інституцій ЄС стало створення двох тимчасових схем переміщення мігрантів. 14 вересня 2015 року офіційно було затверджено Рішення Ради про набуття чинності «системи екстреного реагування», згідно зі ст. 78 (3) ДФЕС на користь Італії та Греції. Рішення передбачало тимчасовий відступ від Дублінського регламенту, відповідно до якого Італія та Греція як країни першого в'їзду несли відповідальність за розгляд заяв про надання міжнародного захисту. Окрім цього, 40 тис. осіб, які шукають притулку та перебувають на території Італії та Греції, мають бути перерозподілені на інші держави Євросоюзу. 22 вересня 2015 року Рада ЄС схвалила Рішення про перерозподіл ще 120 000 осіб, які шукають притулок, через те, що протягом літа 2015 року міграційний тиск на південні кордони Євросоюзу значно зріс.

Крім цього, Комісією було внесено Пропозицію Регламенту ЄП та Ради ЄС, яка встановлює механізм кризового переміщення, що вносить зміни до Дублінського регламенту. Як постійна правова основа для здійснення дій щодо переміщення мігрантів між країнами ЄС запроваджувався механізм кризового переміщення. Механізм був заснований на системі квот, які розраховувалися для кожної країни ЄС за спеціальною формулою з урахуванням населення держави, обсягу ВВП, середньої кількості звернень про надання притулку протягом 5 попередніх років на 1 млн жителів та рівня безробіття. Кожна держава-член мала право відмовитися від участі в механізмі кризового переміщення, але в такому випадку вона мала компенсувати свою неучасть внесенням фінансових коштів до бюджету ЄС у розмірі 0,002 % від ВВП.

Згідно з Директивою 2013/32, держави Євросоюзу можуть самостійно затверджувати свої списки «безпечних країн походження». Нині національні списки «безпечних країн» визначено у 12 членів ЄС (Австрія, Бельгія, Болгарія, Чехія, Франція, Німеччина, Ірландія, Латвія, Люксембург, Мальта, Словаччина, Великобританія). Щоб прискорити процедуру розгляду заяв про притулок, було затверджено загальний список «безпечних» країн, громадяни яких не можуть претендувати на притулок. До цього списку увійшли Албанія, Боснія та Герцеговина, Македонія, Косово, Чорногорія, Сербія та Туреччина, країни, громадяни яких так чи зловживають безвізовим режимом з ЄС (за винятком Туреччини) з метою подання заяв про притулок, які нічим не обґрунтовані. Наявність загального списку не позбавляла країн ЄС права на затвердження своїх списків безпечних країн. Важливо зазначити, що після ухвалення загального списку безпечних країн походження, кількість прохань про надання притулку від громадян Косова та Албанії, частка яких становила 10%, знизилася до мінімального рівня.

З метою диференціації масових міграційних потоків на економічних мігрантів та вимушених мігрантів у прикордонних державах ЄС було розгорнуто «точки прийому». Через масовість та стихійність міграційних потоків національні органи держав ЄС з об'єктивних причин не справлялися з поділом міграційних потоків. Особливо серйозні труднощі відчували країни, куди прибувала переважна більшість мігрантів – Греція, Угорщина, Італія. У зв'язку з цим з європейських агентств (ЄАСО, ФРОНТЕКС, Європол,

Євроюст) у «точках прийомів» було сформовано команди, метою яких було надання допомоги національним відомствам з питань надання притулку. До лютого 2016 р. 11 точок прийому було встановлено на проблемних прикордонних ділянках ЄС: 6 «точок прийому» в Італії та 5 – у Греції.

Крім цього, у листопаді 2015 року було започатковано Цільовий надзвичайний фонд допомоги країнам Африки у розмірі 1,8 млрд євро, метою створення якого було усунення причин, які викликали нерегулярну міграцію до ЄС. Кошти з фонду були спрямовані на покращення умов життя населення, створення нових робочих місць, підвищення якості управління міграцією, на посилення кордонів та боротьбу зі злочинністю та контрабандистами.

За 6 місяців 2015 року територію Європейського союзу перетнуло 232 538 мігрантів. У порівнянні з минулим роком міграційний приплив збільшився на 155%. У жовтні 2015 року міграційна криза досягла свого піку. Все навантаження по прийому мігрантів лягло на прикордонні країни ЄС – Грецію, Італію та Угорщину. Очевидно, що країни потребували допомоги, оскільки самостійно врегулювати міграційні потоки було неможливо. Проте національні уряди все одно намагалися стабілізувати ситуацію. Говорячи про самостійні дії країн ЄС, важливо зазначити, що вони мали три варіанти поведінки: 1) суворо дотримуватися європейських правил щодо прийому прохань про притулок, що виявилось неможливим, у зв'язку з масовістю та стихійністю притоками грантів; 2) закрити свої кордони, тим самим переклавши вирішення проблеми на сусідні держави; 3) дозволити мігрантам безперешкодно пройти своєю територією.

Прагнучи зупинити потік мігрантів, які прибували до Угорщини із Сербії, у липні 2015 року угорський уряд ухвалив рішення про будівництво паркану на кордоні із Сербією. Паралельно зі зведенням паркану, будівництво якого було закінчено в жовтні, на угорсько-сербському кордоні, що дорівнює 175 км, було встановлено загородження, що складаються з трьох розташованих один над одним рядів колючого дроту. Також угорський парламент ухвалив законопроект щодо посилення правил щодо надання притулку та змін у кримінальному законодавстві. Зокрема, нелегальне перетин кордону

стало каратися строком до п'яти років, особи, які шукають притулку, відправлялися до транзитних зон на кордонах до прийняття рішення щодо їх прохання про притулок.

Дії угорського уряду викликали різку критику з боку лідерів західноєвропейських країн самого Європейського союзу. На їхню думку, дії Угорщини є неприйнятними та прямо суперечать європейським цінностям, а також порушують права тих осіб, які потребують міжнародного захисту.

Незважаючи на те, що заходи, вжиті угорським урядом, є вкрай непопулярними серед західноєвропейських країн, проте Угорщина як прикордонна держава ЄС та Шенгенського простору намагалася виконати взяті на себе зобов'язання та забезпечити охорону та контроль зовнішніх кордонів. Як відомо, Греція цього обов'язку не впоралася. Як уже було зазначено у попередньому розділі, протягом 2015 року 885 000 мігрантів використали Східно-Середземноморський маршрут, щоб потрапити з Туреччини до Греції. Порівняно з попереднім роком кількість мігрантів, що прибули, збільшилася в 51 раз. Греція не має належної інфраструктури, щоб прийняти всіх мігрантів, як цього вимагає Дублінський регламент. Крім того, самі мігранти не мали на меті залишитися на території Греції, прагнучи потрапити до більш розвинених європейських країн. Як наслідок, міграційні потоки були спрямовані далі до Європи.

Багато європейських політиків вважають, що Греція серйозно знехтувала своїми зобов'язаннями щодо забезпечення зовнішнього кордону Шенгенського простору. Однак, очевидно, що Греція не могла впоратися з різко зрослим міграційним потоком і через це забезпечити необхідний контроль на кордонах.

Важливо відзначити, що відсутність належної інфраструктури та необхідних ресурсів не є основною причиною нездатності Греції прийняти мігрантів. Греція протягом тривалого часу перебуває у стані серйозної економічної кризи. Не дивно, що різке зростання міграційного потоку негативно позначилося на ослабленій економіці країни, і Греція знову була змушена просити про фінансову допомогу в ЄС, а також про допомогу з потоком мігрантів, що не зменшується.

Італія, як і Європа загалом, виявилася не готовою до такого розвитку подій. На даний момент італійський уряд зазнає сильного суспільного тиску. Так, наприклад, влітку 2015

року губернатори північних регіонів Італії заявили, що не ухваллять жодного іммігранта. Сам прем'єр-міністр Італії погрожував Євросоюзу вжити власних, альтернативних заходів у разі, якщо Євросоюз далі ігноруватиме цю проблему. Також він пропонував запровадити «тимчасові візи», які дозволили б мігрантам легально перетинати кордон країн Шенгенської угоди незалежно від того, кордон якої держави вони перетнули в пошуку статусу біженця. Чисельність мігрантів, які прибувають до Італії, постійно збільшувалася, лише за січень-жовтень 2015 р. на узбережжі Італії висадилося близько 140 тис. мігрантів. Проте уряд не міг щось зробити.

Витрати Італії на мігрантів у 2015 році склали 1,2 млрд євро, що стало рекордною сумою для держави. Важливо, що Італія також упродовж тривалого часу намагається вийти з економічної та політичної кризи. Тим не менш, одночасно з вирішенням власних проблем вона змушена протистояти викликам сучасної міграційної кризи, що охопила Європейські країни.

Очевидно, що тимчасову схему переміщення було прийнято з метою покращення ситуації в Греції та Італії, однак саме збільшення квоти переміщення претендентів на притулок викликало серйозні розбіжності серед країн-членів ЄС. Не всі країни спільноти були готові прийняти ще більше біженців.

Наприкінці 2015 року стало очевидним, що дії, вжиті інститутами ЄС щодо врегулювання міграційної кризи, виявилися неефективними, а плани переміщення осіб, які шукають притулок, по всіх країнах ЄС провалилися. Зі 160 тис осіб, які потребують захисту, між державами Євросоюзу було перерозподілено лише 266 осіб.

Вжитих ЄС заходів виявилось недостатньо для зменшення кількості мігрантів, що прибувають. Стала очевидною необхідність залучення зовнішнього сильного актора, який міг би зупинити потік мігрантів до ЄС. З 7 березня 2016 р. ЄС розпочав переговори з Туреччиною. 9 березня 2016 р. Хорватією, Сербією та Македонією було закрито кордони та перекрито Балканський маршрут. 18 березня 2016 р. на саміті в Брюсселі ЄС і Туреччина офіційно уклали «Пакт з біженців», який набув чинності 20 березня 2016 року. Як вважають багато дослідників, цей пакт є угодою, успіх якої безпосередньо залежить від виконання взаємних умов обох сторін.

Угода з Туреччиною передбачала запровадження механізму обміну біженцями. Усі мігранти, які незаконно прибули з Туреччини до Греції після 20 березня, відправлялися назад до Туреччини. За кожного поверненого таким чином нелегального мігранта з Сирії Євросоюз приймає сирійського біженця, чиє прохання про надання притулку було подано і схвалено на турецькій території. Європейський союз також встановив квоту в 72 тис. сирійців, яких він може прийняти за обміном. Крім цього, Туреччина брала себе обов'язок перекрити всі шляхи, що ведуть з Туреччини до Європи. У відповідь ЄС обіцяв Туреччині низку поступок, а саме: запровадження безвізового режиму для громадян Туреччини до червня 2016 року, за умови виконання Туреччиною 72 вимог; виділення Туреччині 6 млрд євро на облаштування сирійських біженців, що перебувають на її території (перший транш у 3 млрд євро був розрахований до 2018 р.); відкриття ще кількох глав переговорного досьє про вступ Туреччини до ЄС.

Досягнуті з турецькою стороною домовленості зазнали жорсткої критики з боку громадськості. Насамперед питання викликав механізм обміну біженцями. Депортація до Туреччини всіх біженців, які нелегально проникли на європейську територію через Східно-середземноморський маршрут, порушує права біженців на захист, гарантовані Женевською конвенцією та Європейською конвенцією про права людини. Згідно з європейським правом, повернення біженців можливе лише в країну, яка вважається «безпечною». Незважаючи на те, що Туреччина входить до списку безпечних країн ЄС, проте її навряд чи можна назвати державою, де, згідно з Женевською конвенцією, «здобувач притулку не опиниться в ситуації, що загрожує його життю та свободі і де він може подати заяву про притулок та отримати повноцінний захист».

Події, що відбулися в Туреччині в липні 2016 року, а саме, спроба державного перевороту, а також дії, які згодом були прийняті урядом Р. Т. Ердогана (непропорційні репресії; взяття під варту понад 35 тис. осіб за підозрами у зв'язках з організаторами заколоту); те, що Туреччину більше не можна визнавати безпечною країною. Також слід зазначити, що такі правозахисні організації, як «Міжнародна амністія», «Лікарі без кордонів» відмовилися співпрацювати з ЄС у справі обліку та прийому нелегальних мігрантів, назвавши рішення Брюсселя «ганебним».

Крім правозахисних аспектів, підписана угода викликає низку інших питань. Як вважають багато дослідників, Туреччина не зацікавлена у якнайшвидшому вирішенні міграційної кризи, а навпаки, у використанні кризи як засобу тиску на Європейський Союз. Підтвердженням чого є згода ЄС на поступки Туреччини з питань безвізового режиму, переговори про можливий вступ Туреччини до ЄС, виділення коштів, хоч і з деякими застереженнями. Очевидно, що Євросоюз визнав головну роль Туреччини у вирішенні міграційної кризи та деяку залежність від Туреччини у цьому питанні. На угоду з Туреччиною було покладено більше надії, вона мала зменшити і зупинити потоки мігрантів, які прибувають до Європи, проте, на практиці вона виявилася нежиттєздатною. Головною причиною нежиттєздатності угоди став непередбачуваний характер відносин між ЄС та Туреччиною.

Безперечно, після підписання угоди потік мігрантів значно скоротився. Проте, закриття Балканського та Східно-Середземного маршрутів посилило навантаження на Італію. У відповідь на посилення контролю турецько-грецького кордону мігранти почали активніше використовувати морський маршрут, що веде з Африки до Італії. Це ще раз стало підтвердженням того факту, що міграційна криза потребує комплексного узгодженого підходу, а не вирішення невідкладних проблем ціною відмови від пошуку стратегічного вирішення.

Для вироблення комплексного підходу до врегулювання міграційної кризи Євросоюзу необхідна солідарність, яка, на жаль, зараз відсутня. Розбіжності щодо прийняття механізму переміщення мігрантів, протиріччя, що загострилися після підписання угоди з Туреччиною, односторонні дії низки держав ЄС, які йдуть у розріз із загальною політикою Європейського союзу, є підтвердженням цього.

Важливо відзначити, що механізм переміщення мігрантів виявляє глибокі розбіжності між країнами ЄС з моменту його ухвалення й досі. Чехія, Угорщина, Польща та Словаччина були проти ухвалення цього механізму. Рішення Єврокомісії щодо прийняття цього механізму було оскаржене чотирма країнами у Європейському суді. Більше того, питання щодо прийому мігрантів на території Угорщини було винесене на референдум у жовтні 2016 року. Незважаючи на те, що референдум був визнаний таким, що не відбувся

через низьку явку, 98,21% громадян Угорщини, що проголосували, відповіли негативно на запитання «Чи хочете ви, щоб ЄС мав право наказувати обов'язкове розселення в Угорщині людей, які не мають угорського громадянства, без згоди угорського парламенту?». Згідно з даними ЄК, Угорщина, поряд з Польщею та Австрією, є єдиними країнами Євросоюзу, які не прийняли на своїй території жодного мігранта в рамках дії механізму перерозподілу. У травні 2016 року Єврокомісія внесла пропозицію щодо прийняття механізму стягнення штрафів із тих країн-учасниць ЄС, які відмовляються брати участь у розселенні мігрантів. Мається на увазі, що у разі відмови вони мають зробити фінансовий внесок у сумі 250 тис. євро за кожного мігранта на користь країни, яка бере участь у програмі.

Незважаючи на те, що механізм стягнення штрафів за відмову дотримуватися квот у ЄС досі не затверджено, деякі країни, наприклад, Чехія, заявили про те, що уряду країни краще погодитися на виплату штрафів, ніж впустити в країну людей, які не відповідають вимогам національної безпеки.

Як було зазначено у першому розділі дослідження, питання міграційної політики не повністю передані інститутам ЄС. Держави мають широким суверенітетом у цій галузі. Кожна держава ЄС прагне забезпечити власні національні інтереси, а також по-своєму бачить вирішення проблеми міграційної кризи. Держави у вирішенні міграційної кризи насамперед керуються забезпеченням національної безпеки, що стало найбільш актуальним після терористичних актів у Франції, Бельгії, Німеччині та Великобританії. Замість того, щоб об'єднати зусилля для вирішення проблеми міграційної кризи, країни-учасниці Євросоюзу демонструють дедалі менше готовності співпрацювати одна з одною. У свою чергу, відсутність єдності між країнами Європи значно знижує ефективність вжитих ними заходів, оскільки дієва відповідь на кризову ситуацію вимагає узгоджених зусиль та комплексного підходу до вирішення проблеми, такого підходу, який націлений на довгострокову дію, а не на вирішення нагальних проблем.

Не можна заперечувати той факт, що міграційна криза, що охопила Європу, є наслідком відсутності єдиної міграційної політики Європейського союзу, яка, як відомо, через неготовність європейських країн повністю передати вирішення питань, пов'язаних з

міграційною політикою, на наднаціональний рівень. Все це своєю чергою порушує серйозніші питання щодо майбутнього Євросоюзу як єдиного цілого, а також подальшої, глибшої європейської інтеграції.

3.3.Українські біженці в Європейському Союзі: виклики та механізми реагування

Повномасштабна агресія Росії проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, спровокувала одну з найбільших гуманітарних криз у Європі з часів Другої світової війни. За даними Європейської комісії, до кінця 2023 року понад 4,5 мільйона громадян України отримали тимчасовий захист у країнах-членах ЄС. (8) Основними напрямками переміщення стали Польща, Німеччина, Чехія, Італія та Іспанія. (21)

Реакція Європейського Союзу на цю кризу була швидкою та скоординованою. Вперше в історії ЄС було активовано Директиву 2001/55/ЄС про тимчасовий захист, яка надає українцям право на легальне проживання, доступ до ринку праці, охорони здоров'я та освіти без необхідності проходження стандартної процедури надання притулку.(5)

Унікальність цього випадку полягає в тому, що біженців з України значна частина європейських суспільств сприйняла з солідарністю та підтримкою, що контрастує з попередніми хвилями міграції з Близького Сходу та Північної Африки. (13) Така гуманітарна мобілізація продемонструвала потенціал ЄС до дій у кризовий час, однак також поставила низку довгострокових викликів:

- Інтеграція біженців у національні системи охорони здоров'я, освіти та ринку праці;
- Фінансове навантаження на бюджети приймаючих країн (16);
- Політичні ризики у разі тривалої присутності значної кількості тимчасово переміщених осіб.

Поява українських біженців стала стимулом для перегляду підходів до європейської міграційної політики та її гуманітарної складової. Цей випадок висвітлив необхідність створення єдиного механізму реагування на масові переміщення населення в умовах збройного конфлікту. (4)

Висновок

Міграційна криза в Європі, особливо в її актуальній фазі, стала значним і багатограним викликом для Європейського Союзу, торкаючись як внутрішніх аспектів його функціонування, так і міжнародних відносин. Аналіз впливу біженців та мігрантів на політичну та соціально-економічну ситуацію в країнах ЄС дозволив виявити як позитивні, так і негативні наслідки для регіону, що визначає необхідність більш глибокої переробки міграційної політики.

Вплив міграції на міжнародну політику Європейського Союзу неможливо переоцінити. Біженці та мігранти стали важливим фактором, що впливає не лише на внутрішню політику держав-членів ЄС, а й на їх взаємини з іншими країнами як усередині Європейського континенту, так і за його межами. Міграційна криза загострила питання безпеки, у тому числі в контексті загроз, пов'язаних з можливими терористичними актами, а також зростання числа радикальних та антидемократичних рухів, що створило новий фронт для міжнародної дипломатії. У відповідь на ці виклики ЄС був змушений переглянути свою політику щодо міграції, мігрантів та біженців, орієнтуючись на забезпечення балансу між гуманітарною допомогою та потребою у захисті своїх зовнішніх та внутрішніх кордонів.

Одним із яскравих прикладів є необхідність пошуку нових механізмів розподілу мігрантів між державами-членами ЄС. Розподіл біженців, а також відмінність у національних підходах до міграції стали причиною політичних розбіжностей усередині Союзу, що загрожують єдності Європи. Незважаючи на очевидні спроби координації на рівні ЄС, такі питання як квоти на прийняття біженців, умови надання притулку, а також боротьба з нелегальною міграцією часто призводили до напруженості, особливо між країнами «старої Європи» та державами Східної та Центральної Європи. У той же час міграція також стала стимулом для перегляду політичної картини в деяких країнах, що призвело до посилення правих популістських рухів, що виступають проти імміграції та захисту національних інтересів.

Внутрішні виклики, пов'язані з міграційною кризою, також вплинули на соціально-економічну ситуацію в країнах ЄС. Насамперед, велика кількість мігрантів, які

потребують житла, роботи, медичної допомоги та соціальних виплат, виявилася важливим фактором, який надає навантаження на державні системи, а також на громадські та соціальні інститути. Водночас міграція також відкрила нові можливості для розвитку економіки, у тому числі у таких сферах, як робоча сила, інновації та культурна різноманітність. У країнах з високим міграційним навантаженням, наприклад, у Німеччині та Швеції, мігранти часто відіграють важливу роль у підтримці робочої сили та економічної активності, незважаючи на певні соціальні проблеми, такі як інтеграція та адаптація.

Культурна інтеграція мігрантів та біженців також стала важливою темою, що безпосередньо впливає на стабільність та єдність усередині ЄС. Однією з найскладніших завдань є створення мультикультурних суспільств, де розбіжності у релігійних, культурних і мовних аспектах можуть бути джерелом як культурного багатства, і соціальних тертя. Важливим аспектом залишається освіта, яка має забезпечити інтеграцію мігрантів у суспільство, а також запобігти розвитку соціальних конфліктів, пов'язаних із недостатньою адаптацією нових мешканців.

З іншого боку, міграція та криза, спричинена масовим прибуттям біженців, стали каталізатором для розробки нових підходів у галузі інтеграції та соціального захисту. У ряді країн ЄС спостерігається зростання ініціатив щодо покращення умов життя мігрантів, забезпечення їхніх прав і свобод, а також навчання їхнім мовам та професійним навичкам. Це довгострокові зусилля, спрямовані на створення більш гармонійного суспільства, здатного ефективно адаптуватися до нових викликів.

Таким чином, міграційна криза не тільки відкрила нові проблеми для Європейського Союзу, але й створила можливості для подальшого зміцнення інтеграції та перегляду внутрішньої політики щодо міграції. Незважаючи на труднощі, міграція може стати не лише викликом, а й стимулом для змін, завдяки яким ЄС може розвиватися у більш стійку та багатогранну організацію. Щоб успішно впоратися з наслідками кризи, ЄС має зосередитись на покращенні координації у міграційній політиці, посиленні гуманітарної допомоги, захисті прав біженців та мігрантів, а також продовженні роботи над соціальними та економічними аспектами інтеграції.

Майбутнє міграційної політики в Європі залежатиме від спроможності країн ЄС знайти баланс між забезпеченням безпеки, захистом національних інтересів та підтримкою прав мігрантів. Також важливим кроком стане подальше зміцнення солідарності серед держав-членів, що дозволить ЄС впоратися з міграційними викликами та зберегти стабільність та процвітання у довгостроковій перспективі.

Поряд із кризою 2015 року, міграційна ситуація, спричинена війною в Україні, показала, що питання біженців залишається ключовим викликом для ЄС. Швидка активація механізму тимчасового захисту у 2022 році продемонструвала прогрес у правовій мобільності Союзу, а також підкреслила необхідність довгострокового реформування політики розподілу тягаря, посилення інституційної взаємодії та підтримки єдності в часи кризи. Таким чином, український випадок є не лише гуманітарним викликом, а й дзеркалом ефективності сучасної європейської інтеграції.

Список літератури

1. Юмашів Ю.М. Міграційна політика Європейського союзу та громадяни третіх країн // Право у світі. – 2011. – №1
2. Alex Hunt, Brian Wheeler. Brexit: Всі ви повинні знати про UK leaving the EU [Електронний ресурс]: BBC news. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>
3. Bohing W. Integration and immigration pressures in Western Europe // Intern. labour rev. Geneva, 1991. – Vol. 130
4. Carrera, Sergio, et al. The EU Response to the Ukraine Displacement Crisis: Advancing Legal and Policy Reform. CEPS Policy Brief, 2023
5. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons
6. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine. EUR-Lex – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022D0382>
7. Directive 2001/55/EC of the Council of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons. EUR-Lex – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0055>
8. European Commission. Temporary Protection for people fleeing the war in Ukraine. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/info/strategy/justice-and-fundamental-rights>
9. European Commission. Temporary Protection. – Режим доступу: <https://home-affairs.ec.europa.eu/>
10. Fertility statistics [Електронний ресурс]: Official website of Eurostat. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics
11. FRONTEX Annual Risk Analysis 2017 [Електронний ресурс]: European Border and Coast Guard Agency. – Режим доступу: https://www.frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2017.pdf

12. International migration statistics: Guidelines for improving data collection systems / Intern. Labour Organization; Bilsborrow R., Hugo G., Geneva: ILO, 1997 – XII
13. Kmak, Magdalena. Solidarity and Hostility in the European Union: Responses to Ukrainian Refugees. European Journal of Migration and Law, 2023
14. MATINA STEVIS. Rich Smuggling Trade Fuels Deadly Migration Across Mediterranean // The Wall Street Journal. April 20, 2015
15. Migration and migrant population statistics [Электронный ресурс]: Official website of Eurostat – Режим доступа:
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_population_diversity_by_citizenship_and_country_of_birth
16. OECD. Housing and Integrating Refugees from Ukraine, 2023. – Режим доступа:
<https://www.oecd.org>
17. People in the EU – population projections [Электронный ресурс]: Official website of Eurostat – Режим доступа:
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_projections_in_the_EU
18. Population of the United Kingdom by country of birth and nationality [Электронный ресурс]: Office for National Statistics – Режим доступа: <https://www.ons.gov.uk/>
19. Racism and Migration in Western Europe (Oxford, 1993); International migration and development: The concise report / UN Secretariat. Population div. N.Y.: UN, 1997
20. Trends in international migration. Continuous Reporting System on Migration: Annual Report // OECD, 2003
21. UNHCR Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation. – Режим доступа:
<https://data.unhcr.org>
22. Wilpert C. Migrants and the labour market: the Australian evidence / The future of Migration. – Paris: OESD, 1992

АНОТАЦІЯ

Примакова В.О. Міграційна криза в Європі: вплив біженців на міжнародну політику та внутрішню стабільність ЄС (бакалаврська робота). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2025. 40 с. (рукопис)

У цій дипломній роботі досліджується феномен міграційної кризи в Європі та її вплив на міжнародну політику та внутрішню стабільність Європейського Союзу. Особлива увага приділяється аналізу причин, перебігу та наслідків кризи 2015–2016 років, а також впливу напливу біженців на політичну динаміку, правову базу та міжнародні відносини ЄС. У роботі розглядаються реакції інституцій ЄС, дії окремих держав-членів, а також нові виклики, що виникають внаслідок повномасштабної війни в Україні. Порушено питання міждержавної солідарності, ефективності міграційної політики, безпеки, прав людини та майбутнього Шенгенської зони. На основі аналізу сформульовано висновки та пропозиції щодо покращення управління міграцією в ЄС.

Ключові слова: міграційна криза, Європейський Союз, біженці, міжнародна політика, внутрішня стабільність, Шенгенська зона, права людини, міждержавна солідарність, безпека, війна в Україні, міграційна політика.

ANNOTATION

Prymakova V.O. Migration crisis in Europe: the impact of refugees on international politics and internal stability of the EU (Bachelor's Work). Kharkiv: Kharkiv National University named after V. N. Karazin, 2025. 40 p. (manuscript)

This bachelor's thesis examines the phenomenon of the migration crisis in Europe and its impact on the international politics and internal stability of the European Union. Particular attention is paid to analyzing the causes, development, and consequences of the 2015–2016 crisis, as well as the influence of the refugee influx on political dynamics, legal frameworks, and the EU's international relations. The paper explores the EU institutional responses, actions of individual member states, and the new challenges posed by the full-scale war in Ukraine. It addresses issues of interstate solidarity, the effectiveness of migration policy, security, human rights, and the future of the Schengen Area. Based on the analysis, conclusions and recommendations are formulated for improving migration governance in the EU.

Keywords: migration crisis, European Union, refugees, international politics, internal stability, Schengen Area, human rights, interstate solidarity, security, war in Ukraine, migration policy.

ВІДЗИВ
на кваліфікаційну роботу бакалавра
4-го курсу групи ОП-41 спеціальності 052 «Політологія»

ОПП «Політичні технології та аналіз політики» філософського
факультету Харківського національного університету імені В. Н.
Каразіна

Примакової Валентини Олегівни

на тему

«Міграційна криза в Європі: вплив біженців на міжнародну
політику та внутрішню стабільність ЄС»

Кваліфікаційна робота Примакової В.О. присвячена актуальній темі, а саме впливу міграційної кризи на міжнародну політику Європейського Союзу та його внутрішню стабільність, основних викликів і перспектив у сфері міграційного управління на європейському рівні. Проаналізовані політичні, соціальні та економічні наслідки напливу біженців для країн ЄС. Підкреслено, що від міграційної політики в Європі залежатиме спроможність країн ЄС знайти баланс між забезпеченням безпеки, захистом національних інтересів та підтримкою прав мігрантів. Не менш важливим є зміцнення солідарності серед держав-членів, що й дозволить ЄС впоратися з міграційними викликами та зберегти стабільність у довгостроковій перспективі. Проте, зміни у внутрішній політичній ситуації країн ЄС проявляються у зростанні підтримки популістських та праворадикальних партій.

Міграційна ситуація, спричинена війною в Україні, показала, що питання біженців залишається ключовим викликом для ЄС в цілому, так і для окремих країн. Своєчасна активізація механізму тимчасового захисту у 2022 році продемонструвала можливості правової мобільності Союзу, а також підкреслила необхідність довгострокового реформування політики розподілу ресурсного навантаження, посилення інституційної взаємодії та підтримки єдності в часи кризи.

Втім, варто було більше уваги приділити на зміни законодавства країн ЄС у зв'язку з українськими біженцями і як це вплинуло правову і політичну ситуацію в окремих країнах, таких як Польща та Німеччина, і ЄС в цілому. Аналіз можливих перспектив статусу біженців у майбутньому, так як кожна країна розроблює свою політику у цьому напрямку лише підсилив роботу.

Попри це, робота відрізняється самостійністю, аналітичністю і належним академічним стилем.

Робота є комплексним самостійним дослідженням, добре структурована. Під час виконання кваліфікаційної роботи автор показала достатній рівень підготовки та знань з обраної теми, вміння самостійно аналізувати та систематизувати матеріал, робити висновки та узагальнення.

У цілому кваліфікаційна робота бакалавра «Міграційна криза в Європі: вплив біженців на міжнародну політику та внутрішню стабільність ЄС»

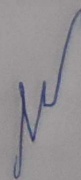
за всіма критеріями відповідає вимогам до бакалаврських кваліфікаційних робіт і заслуговує на позитивну оцінку «добре» (80 балів зі 100), а її автор, Примакова Валентина Олегівна гідна на присвоєння кваліфікації бакалавра зі спеціальності 052 «Політологія» (ОПП «Політичні технології та аналіз політики»).

Науковий керівник:

д. політ. н., доцент, професор
кафедри політології

Харківського національного університету
університету імені В. Н. Каразіна

М.В.Шаповаленко

РЕЦЕНЗІЯ
на кваліфікаційну роботу бакалавра
4-го курсу групи ОП-41 спеціальності 052 «Політологія»
ОПП «Політичні технології та аналіз політики» філософського факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Примакової Валентини Олегівни
на тему
«Міграційна криза в Європі: вплив біженців на міжнародну політику та
внутрішню стабільність ЄС»

Кваліфікаційна робота Примакової В.О. присвячена аналізу впливу міграційної кризи на міжнародну політику Європейського Союзу та його внутрішню стабільність, основних викликів і перспектив у сфері міграційного управління на європейському рівні. Проаналізовані політичні, соціальні та економічні наслідки напливу біженців для країн ЄС. Підкреслено, що від міграційної політики в Європі заложитиме спроможність країн ЄС знайти баланс між забезпеченням безпеки, захистом національних інтересів та підтримкою прав мігрантів. Не менш важливим є зміцнення солідарності серед держав-членів, що й дозволить ЄС впоратися з міграційними викликами та зберегти стабільність у довгостроковій перспективі.

Міграційна ситуація, спричинена війною в Україні, показала, що питання біженців залишається ключовим викликом для ЄС. Швидка активація механізму тимчасового захисту у 2022 році продемонструвала прогрес у правовій мобільності Союзу, а також підкреслила необхідність довгострокового реформування політики розподілу тягаря, посилення інституційної взаємодії та підтримки єдності в часи кризи. Але варто було більше уваги приділити на зміни законодавства країн ЄС у зв'язку з українськими біженцями.

Робота є комплексним самостійним дослідженням, добре структурована. Під час виконання кваліфікаційної роботи автор показав достатній рівень підготовки та знань з обраної теми, вміння самостійно аналізувати та систематизувати матеріал, робити висновки та узагальнення. Рекомендовано до захисту.

Рецензент:

к. іст. н., доцент, завідувач

кафедри світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

Харківського національного університету

університету імені В. Н. Каразіна

Анатолій ПАРФІНЕНКО